

AYDIN MUHASSILI ABDULLAH PAŞA VE 1148 (1735) SENESİNDE ZABTEDİLEN MUHALLEFÂTI

Cahit TELCİ

1. Aydın muhassılığı

Osmanlı ülkesinde tatbik edilen tımar sistemi içerisinde, bazen, büyük miktarlardaki gelir kaynakları, haslar kapsamında değerlendirilmişti. Özellikle XVII. yüzyılla beraber hazinenin gelirlerinde meydana gelen azalmaya aranan çareler arasında tatbik edilen yeni bir metot, devleti gelir temin etmek için *malikâne- mukataa* şeklinde bir sistemi uygulamak zorunda da bırakılmıştı¹. Ancak bu sistem de beklenen faydayı temin edemedi². Aslında, daha önceki dönemlerde bile devletin iltizam usulüyle işletmekte bulunduğu bu mukataalar ile ilgili olarak, bazı islahat layihalarında çekinceler de bulunmaktadır. Lütfi Paşa, bu hususla ilgili olarak “..... ve mukataatı iltizamdan ise emaneten eyü kimesneye virmek evlâdır. Amma *sadr-ı a'zam* ile *Başdefterdar mirîye evlâ olan ile amel eyleyeler ve ma'kul odur.....*”³ demek suretiyle emanet usulünün uygulanması gerektiğine işaret eder. Aydın Muhassılığı da işte bu süreçte teşkil edilmiş olup, sancakbeylerinin ve bazı dirlik sahiplerinin tasarruf etmekte buldukları bir kısım mukataalar, muhassıllıklara bağlanmış ve siyasi coğrafya üzerinde, sınırlara bağlı kalmaksızın bir mâli ünite şeklinde tanzim edilmiştir. Bu itibarla baktığımızda Aydın, Saruhan, Mentеше, Sultanöntü ve Teke sancaklarından bir kısım mirî mukataalar Aydın Muhassılığı'na bağlanmıştır⁴. Aydın muhassılları, tasarruf etmekte buldukları bu kadar geniş bir bölgeyi, mütesellimler tâyin etmek suretiyle idare etmekteydiler ki gerek Saruhan ve de gerekse Mentеше sancaklarına tâyin etmiş

¹ Malikâne mukataa sistemine geçiş süreci için. Mehmet Genç, “ Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi” *Türkiye İktisat Tarihi Semineri*, Metinler /Tartışmalar, 8-10 Haziran 1973, Ankara 1975.

² a.g.m.s. 245; Mora İhtilali hakkında kaleme almış olduğu eserinde devletin malî ve idarî birçok problemlerini de ortaya koymaya çalışan Penah Efendi de malikâne mukataa sisteminde ortaya çıkan problemlerden bahsederken “ *mukaddema mâlikânelik ile virildikte gaflet olundu*” demek suretiyle bu sistemin mahsurlarını ifade eder. Aziz Berker “ Mora İhtilali Tarihçesi veya Penah Efendi Mecmuası “*Tarih Vesikaları*, C. II, Sayı 11, Şubat 1943, s.387 vd.

³ Mübahat Kütükoğlu “ Lütfi Paşa Asafnâmesi , Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi” *Prof.Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 96.

⁴ Bu sancakların içerisinde yer aldığı Aydın Muhassılığı mukataa defterlerine bir örnek olmak üzere, 1148 tarihli mukataa defteri için bkz. BOA.D.BŞM. ANM. nr. 1 / 41.

oldukları birçok mütesellimlerden haberdarız⁵. Muhassıllar, devlet adına mirî mukataaları kontrol etmenin dışında bölgedeki asayişsizliğin giderilmesi hususunda da yetkili olup, Abdullah Paşa'nın çevre kadılarına, bu hususla ilgili olarak göndermiş bulunduğu birçok buyrulduyu, Çağatay Uluçay, Manisa şer'îye sicillerinden istihraçen neşretmiştir. *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi* bu konuyla ilgili olarak: "...Aydın muhassıllığı ol havalinin zabt ve rabt ve hıfz ve hırsasetine kadir olacak vüzerâ ve mirimirânlara tefviz oluna gelmekle..."⁶ şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

2. Aydın Muhassılı Abdullah Paşa

Devrinin kronikleri içerisinde Aydın muhassılı Abdullah Paşa ile ilgili olarak en mufassal bilgiyi, *Şem'dani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi* ile *Sami ve Şakir ve Subhi Tarihi* vermektedir⁷. Şem'dâni-zâde, eserinde 1147 (1734-35) senesi vekayii arasında şöyle yazmaktadır : ve Aydın muhassılı üç tuğlu Abdullah paşa nice zamandan beru Aydın ilini ekl edüb cesaret ve şecaat ile şöhretine binaen İran seraskeri Köprülü-zâde Abdullah Paşa'nın maiyetine ikibin nefer süvari asker ile erişmek ferman oldukta seferiye namıyla reaya ve berayadan zulmen bî hesab mal alub ayak sürüyerek beşyüz miktarı atlı ile ceng vakti geçtikten sonra Arz-ı rum'a vardıkta serasker tarafından niçün geç geldün deyu sual olundukta, bu seferin aslı yok, murad asker kırdırmaktır ve memleketleri revafıza vermektir demekle orduda olan askere dahi perişanlık verdiği için Erzurum valisi Yahya Paşa'ya mezbûr Aydın valisinin katli için ferman sadır oldukta Yahya Paşa yeni vezir olmuş olup bu şecaatli herifin katli ne güna olur deyu tefekkür ve fırsata müterakkıb iken iğfal için dostluk arz ettiğinden derun-ı kal'a da ikamet için Yahya Paşa'dan bir konak taleb edicek Yahya Paşa mesrur olub kendü ayağı ile dâme giriftâr oldu dedi. Vaktaki konağa iskân olundukta bir gün Abdullah Paşa canım cirid istedi, lâkin olduğumuz hânenin tahammülü yok iç ağalarını alup geldim diyerek Yahya Paşa sarayına geldi lakin gelirken bir doru küheylan ata süvar olur iken at yanaşmayub ve paşakapısına gireriken paşanın başından kavuğu sükût ettiğinden et'baı teşâüm etmişlerdi. Paşa, paşanın yanına gelince etba'ını etba'ına sınıfı sınıfına taksim edüb Yahya Paşa abdest bahanesiyle kalktı, ta'limi üzere Sekbanbaşı Abdullah Paşa'nın yanına girer, otur dedikte, ben oturacak değilim, padişah senin muhasebeni görmek için, kal'ebendliğine ferman etmiş, kalk deyüb kaldırdıkta, çünkü etba'ı taksim olunmuş olmağla haberleri yok. Abdullah Paşa'yı yalnız ata süvar ettiklerinde etrafını serdengeçti ağaları ihata edüb,dizdar odasına götürdüklerinde, kapıcıbaşı ve sekbanbaşı yanına girüb, sekbanbaşı bir bârid Türk olmağla paşa abdest al deyicek hemen paşa hançer ile sekbanbaşını katl ve bir adamını cerh ve kapıcıbaşının dahi şatırını mecruh edüb ellerinden halas olup, avluya nüzul ettikte, kal'a bendlerinden taş atarak sersem olundukta sendengeçti ağalarından Kurban Ağa vurup katl eyledikte, ser-

⁵ Çağatay Uluçay, 18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1955, s.12, 275-76. Uluçay, Aydın muhassıllığı içerisine, zaman zaman bütün Anadolu Eyaleti'nin dahil edildiğini ifade etmektedir.

⁶ *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, Kostantınıyye 1198, s. 66.

⁷ *Şem'dani-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Tarihi, Müri't- Tevârih I*, Haz. Münir Aktepe, İstanbul 1976, ss.37-38. *Tarih-i Sami ve Şakir ve Subhi*, s. 65-66.

i makuu ile beşyüz kiselik fındık altunu ve sâir eşyası asitaneye irsal olundu . Amma maktul-i merkum şeci' ve delir vezir olmağla, devlete elzem bir zat idi. Ancak Kızlarağası El-Hac Beşir Ağa şecaatlı adamın yaşamasını zarar addetmişti. Bu sebepten katline istima edenler hayfa ettiler”

Sami ve Şakir ve Subhi Tarihi'nde de olay hemen aynı şekilde anlatılmakta, sefere çıkmadan önce tasarruf ettiği bölge halkından imdâd-ı seferiye adı ile zulmen ve kahren para topladığı ve yola çıktıktan sonra da yol üzerindeki halka eziyet ettiği vurgulanmaktadır. Paşanın kendisinden istenilen ikibin asker yerine, dört-beşyüz asker ile ordu-yı hümâyuna katıldıktan sonra, asker arasında, bu seferin maksadının memleketi ve kaleleri düşmana vermektir şeklinde ifadeler serd ettiğini ve böylece ordu içerisine ayrılık sokulduğundan bahisle “ *zamir-i mefsede-i semirinde merküz olan hıyanet-i cibilliyenin ilân ve izhar ve mahall-i nizam-ı din ü devlet bu makule harekete ictisâr ile Rumeli eyâletinin züemâ ve erbâb-ı timarı gerdun-keş-i itaat ve ordu-yı hümâyundan müfarekat edüb”* denilmektedir. Ancak bu bilgilerin yanında Aydın muhassılığının “ *matmah-ı inzâr-ı ümerâ ve mültezimin olan Aydın Muhassılığın*” şeklinde tanımlanıyor olması, Abdullah Paşa'nın öldürülmesi hadisesinin, daha doğrusu, hakkında ortaya atılan bu türlü iddiaların içerisinde, çeşitli rakiplerinin iftiralarnın da olabileceğini düşündürmektedir.

Bu bilgilerin dışında, yine aynı döneme ait bir rûznâmede⁸ hadisenin taferruatından bahsedilmeksizin, sadece 9 safer 1148 (1 Mayıs 1735) tarihi itibarıyla Abdullah Paşa'nın Aydın tarafından 1.900 kise zincirli altınından oluşan nakit hazinesinin geldiğinden bahseder. Hafız Hüseyin Ayvansarayî, Aydın Valisi Abdullah Paşa'dan, *emirü'l-hacc iken ser-i maku'u asitaneye gelüb istical-i intikal sene 1147 tarihi zilhiccesinin dokuzuncu günü hammam-ı kebir mukabilinde pencere derununda defn olunmuştur*⁹ şeklinde bahseder. Yalnız Abdullah Paşa'nın Emirü'l-hacc'lık vazifesine ilişkin bu bilgiyi, diğer kaynaklardan herhangi birisiyle teyid etmek mümkün olamamıştır. Burada ismi geçen, Hammam-ı kebir'in Rumelihisarı varoşunda olduğu da aynı eserde kaydedilmiştir¹⁰.

8 Aralık 1716 tarihinde, Saruhan Sancağı da *ber vech-i arpalık* olarak içerisine dahil edilmiş¹¹ bulunan Aydın Muhassılığın'a, Abdullah Paşa, 1132 senesi Rebülevvel inde Rumeli pâyesi ile tâyin edilmiştir. Aslen Aydınlı olan Abdullah Paşa'ya, askerlikteki mahareti dolayısıyla 1138 senesi Cemazielâhiresinde vezâret ihсан

⁸ Fazıl Işıközü “ Başbakanlık Arşivinde Yeni Bulunmuş Olan ve Sadreddinizâde Telhisi Mustafa Efendi Tarafından Tutulduğu Anlaşılan H. 1123 (1711) - 1184 (1735) Yıllarına ait Bir Ceride (Jurnal) ve Eklentisi” VII. Türk Tarih Kongresi , Ankara 25- 29 Eylül 1970 , Kongreye Sunulan Bildiriler, C. II, s. 533.

⁹ *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-ı Ricâl*, haz. Fahri Çetin Derin , İstanbul 1978, s.24.

¹⁰ a.g.e. ,s.31.

¹¹ BOA, A. NŞT. 1255, s. 9; A.RSK, 1568, s.15'den naklen Orhan Kılıç, 18. Yüzyılın ilk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari taksimatı, Eyalet ve Sancak Tevcihati, Elazığ, 1997, s.112; Çağatay Uluçay, 18 ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1955, s.124.

olunmuştur¹². Yine Mehmed Süreyya'nın verdiği bilgilere nazaran paşa, 1144'de Şam valisi ve 1145 de de Halep valisi olmuştur. 1146 senesinde yine Aydın muhassılığına tâyin edilen Abdullah Paşa'nın 1147 senesi Zihliccesinde ölmüş olduğu, herhangi bir izahat verilmeksizin kaydedilmiştir¹³. Mehmed Süreyya, son olarak, oğlunun Abdüllatif Beğ olduğunu ve damadı Abdurrahman Beğ'in de 1164 Zilkaadesinde öldüğünü yazar¹⁴. Abdullah Paşa'nın öldürülmesinden sonra, bu muhassılık, Vezir Hüseyin Paşa'ya¹⁵, daha sonra Polad Ahmed Paşa'ya¹⁶, ve onun 12 Safer 1150 (12 Haziran 1737) tarihinde Aydın'da ölümü üzerine¹⁷ oğlu Çelik Mehmed Paşa'ya tevcih olunmuştur¹⁸ Çelik Mehmed Paşa'nın, birinci defa ayrılarak, ikinci defa Karaman valiliğine tâyini ile boşalttığı muhassılık görevine, iki defasında da Yeğen Ali Paşa tâyin olunmuş ve O da 1170 senesinde Aydın'da vefat etmiştir¹⁹.

Şem'dânizâde'nin eserinde ifade etmiş olduğu İran seferi dolayısıyla gelişen olaylar, yani Abdullah Paşa'nın kendisinden istenilen iki bin süvari yerine beş yüz süvari ile Erzurum'a varması ve onun bu geç gelişi ile beraber, bu seferin bir maksadının olmadığı ve asıl maksadın memleketi revâfıza teslim etmek olduğu şeklindeki iddiaya bakarsak, bu asker toplama işinin idam vakasında yedi sene önceye ait bir durum olduğunu görmekteyiz. Bu tarihlerde (1141) sadrazam olan Damat İbrahim Paşa tarafından bütün Anadolu vilayetlerine gönderilmiş olan emirde mezkûr sefer ile ilgili olarak istenilen askerin toplanması hususunda genel bir gevşeklik ve

¹² Tarih-i Küçük Çelebizâde Asım (Zeyl-i Raşid), İstanbul 1282, s. 445; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani, III, Matbaa-i Amire* 1311, s.376.

¹³ aynı yer.

¹⁴ Abdüllatif Beğ, Kapucu başı olup 1165 Şevvalinde (12 Ağustos- 9 Eylül 1752) Sipahiler ağası, 1166 (1752-53) da Çavuşbaşı olup azledilerek Mirahur-ı sanilik görevine getirilmiş, 1175 (1761-62) senesinde tekrar Çavuşbaşılığa ve 1179 (1765-66) senesinde Matbah emniğine, 1180 Cemazielâhire'sinde (4 Kasım -2 Aralık 1776) üçüncü defa olarak Çavuşbaşılik görevine getirilmiştir. Daha sonra, zilkaadede tekrar azlolunan Abdüllatif Beğ, Mirahur-ı evvel olarak 1189 (1775) senesinde vefat etmiştir. Eyüb'de medfün bulunup, kızı, İbrahim Efendi'nin hanımı olup, 1232 (1816-17) tarihine kadar yaşamıştır. Oğlu, ricalden Mustafa Raşid Beğ'dir. kızının oğlu Mehmed Beğ ise 1194 (1780) senesinde vefat etmiştir. *a.g.e.*, s. 360-61.

¹⁵ Uluçay, *a.g.e.*, s.158.

¹⁶ Uluçay, *a.g.e.*, s.160, bu tevcih 18 Şubat 1736 tarihinde yapılmıştır, bkz. *BOA. A.RSK. 1572*, s.2'den zikreden Orhan Kılıç , *a.g.e.*, s.112.

¹⁷ Polat Ahmed Paşa'nın mezar kitabesi şöyledir: *Merhum ve mağfur leh sabika/ muhassıl-ı Aydın vezir-i şehadet/karin-i şayeste-i gufran-ı cihan/aferin Polad El-Hac Ahmed Paşa/ 12 S 1150*. Kitabenin metni için bkz Asaf Gökbel -Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi, Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, C. I, Ahmed İhsan Basımevi, 1936, s. 132.

¹⁸ Uluçay, *a.g.e.*, 166, Bu tâyin 1163 (1749-50) senesinde olmuştur. Çelik Mehmed Paşa Aydın'da 14 hücreli bir medrese bina etmiştir. 1164 (1750-51) senesinde Ağrıboz'a giden Çelik Mehmed Paşa, 1167 (1753-54) senesinde tekrar Aydın muhassılı olmuştur. Paşa 1179 (1765-66) senesinde Konya'da vefat etmiştir. Bkz. Asaf Gökbel -Hikmet Şölen, *a.g.e.*, s. 134; Alpay Bizbirlik-Bayram Ürekli, " Karaman Valisi Çelik Mehmed Paşa'nın Terekesi" *Türkiyat Araştırma Dergisi* , Yıl: 1, Sayı: 1, Konya 1994, s. 175-220.

¹⁹ Yeğen Ali Paşa'nın mezar kitabesi için bkz. Asaf Gökbel -Hikmet Şölen, *a.g.e.*, s.135.

başarısızlık olduğu görülmektedir. Ya, asker toplanması emredilen bölgelerin âyanları asker vermek istemeyerek buna engel olmakta, ya da toplanan askerler, konak mahallerinden kaçarak memleketlerine geri dönmekte idiler. Bu durum, daha o tarihlerde Aydın muhassılı olan Abdullah Paşa'nın asker toplamak durumunda bulunduğu saha için de geçerlidir. Münir Aktepe'nin Edremit Şer'îye sicillerinden istihracen neşretmiş olduğu Muharrem 1141 (Ağustos 1728) tarihli bir vesikadan da bu durum açıkça anlaşılmaktadır²⁰. Bu vesikada, Tebriz tarafına açılan sefer için Aydın ve Kazdağı taraflarından tahrîri ferman olan iki bin nefer levendin tekmihi için küşad olunan iki adet bayrağın neferâtı tahrîrlerine, Edremit sâkinlerinden ve ayanlık iddiasında bulunan el-Hac Hüseyin isimli kişinin *mümanaat ve muhalefet* üzere olduğu, aslında el-Hac Hüseyin'e iki bin neferi kendi malından olmak üzere tahrîr ve Tebriz'e gitmek üzere emir gönderilmiş iken, *fırar ve gaybubet* etmiş olduğu, Abdullah Paşa'nın kendi tarafından elli nefer piyade tahrîr edip, ulufe, bahşîş ve tâyinat bahalarını ödediği ve bundan evvel Abdullah Paşa'nın ödemiş olduğu bu iki bin yüz elli gurusu el-Hac Hüseyin'in emvâlinden tahsil etmek için bir çok emirler sadır olduğu ifade edildikten sonra, bu meblağın Hüseyin'in zimmetinde kaldığı ve bunun tahsil edilerek, el-Hac Hüseyin'in de ahz edilerek Güzelhisar'a iletilmesi istenilmektedir.

Şem'dani-zâde'nin verdiği bilgilerden hareketle, Abdullah Paşa'nın muhassıl olarak bulunduğu bölgede tam olmasa da, bu yüzyılın ayanları gibi, önemli ölçüde hakimiyetini tesis ettiğini anlamak mümkündür. Yine zaman zaman bölge halkını incitecek miktarda da para topladığı görülmektedir. Geride bıraktığı eşyânın miktarı ile *Şem'dani-zâde*'nin ifade ettiği, Beşir Ağa'nın²¹ güçlü kişilerin yaşamasına müsaade etmeyecek bir tabiata sahip bulunması bilgisinden hareketle, Abdullah Paşa'nın, zengin ve bölgesinde güçlü bir kişi olduğu da anlaşılmaktadır. *Şem'dani-zâde*, Abdullah Paşa'ya dâir verdiği bilgilerin sonunda, bu hadiseye üzülmüş olduğunu da belli edecek bir şekilde, *devlete elzem bir zat idi* diye kanaat bildirmeyi de ihmâl etmemekte, bu katli duyanların da *hayfa* ettiklerini bildirmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Abdullah Paşa'nın öldürülmesi hadisesinde, İraç seferi meselesi bir bahane olarak kullanılmış, muhtelif sebepler ve muhtemelen serveti yüzünden zaten bir şekilde ortadan kaldırılmak istendiği için, bu hadise bir bahane olarak kabul edilmiştir.

Abdullah Paşa'nın başına gelenler çok kısa bir süre içerisinde cereyân etmiş ve sonuca ulaşmıştır. Katil emrinin ne zaman verildiğini bilmemekle beraber, hemen ardından gelişen olayların tarihlerine bakıldığı zaman devletin bu işi halletmedeki sür'ati de ayrıca dikkat çekmektedir. 2 Mayıs 1735 tarihinde defnedilmiş, 4 Haziran 1735 tarihinde muhallefâtının defterlere derc edilmesi tamamlanmış, yine 6 Haziran

²⁰ Münir Aktepe, *Patrona İsyayı 1730*, Ankara 1958, s. 85.

²¹ Hacı Beşir Ağa, Medine-i münevvere Şeyhü'l-haremi iken 1129 (1717) senesinde Asker Mehmed Ağa'nın yerine Darüssaade ağalığı görevine tâyin edilmiş, ve I. Mahmud'un cülusunda da yerini muhafaza etmiştir. Otuz sene devamlı olarak Darüssaade ağalığı görevinde bulunup, yaşlı olarak 13 CA 1159 (3 Haziran 1746)'da vefat etmiştir. İ.Hakkı Uzunçarşılı, " Osmanlı Tarihinde Gizli Kalmış veya Şüphe İle Örtülü Bazı Olaylar ve hususa Dair Vesikalar " *TTK. Belleten*, XLI / 163 (Ankara 1977) s. 521-522.

1735 tarihinde, hazinenin, paşanın bizzat kendisine âit ve Güzelhisar'da bulunan develerine yüklenerek güvenli bir şekilde İstanbul'a ulaştırılabilmesi için, yol üzerinde bulunan kadırlara emir gönderilmiştir.

Muhallefât defterlerinden çıkarabildiğimiz kadıyla Abdullah Paşa'nın kendisine evlât veren iki karısı mevcut idi. Bunlardan bir tanesi Emine Sultan²² ve diğeri de defterdeki ifade ile " Cidde'de vefat eden Ali Paşa kızı"dir²³. Abdullah Paşa ile Emine Sultan, 1139 senesi evâhîrinde (1 Ramazan - 30 Zilhicce / 22 Nisan – 18 Ağustos 1727) evlenmişler²⁴ ve bu itibarla, paşa, davet edildiği ve hayli izzet ve ikram gördüğü İstanbul'da, 1140 (1727-28) senesi Zilhicce ayına kadar kalarak, 22 Zilhicce 1140 (30 Temmuz 1728) tarihinde, tasarrufunda bulunan muhassıllık merkezinde bulunması uygun olacağı fikriyle, Aydın'a doğru hareket etmiştir. Küçük Çelebi-zâde İsmail Asım, bu gidişi şöyle nakleder²⁵:

Reften-i Abdullah Paşa ez İstanbul be cânib-i Aydın

Evâhir-i sene-i sâbıkada hüdâvendigâr cennetmekân merhûm Sultan Mustafa Hân hazretlerinin duhter-i sa'd ahterleri Emine Sultan hazretlerine sevher ve ol dürretti'l-tâc muharrerata hemser kılınmağla asitâne-i saa'dete da'vet ile mazhar-ı nevâziş ve ikram buyrulan Aydın valisi Abdullah Paşa'nın mansabında bulunması münâsib olmağla Aydın tarafına azimet ve mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü asitâne-i saadetten hareket eyledi.

Çocuklarına gelince muhallefât defterlerindeki bilgilere göre erkek çocukları üç tanedir. Bunlar, Süleyman Beğ²⁶ ve Abdüllatif Beğ²⁷ ve Ali Beğ²⁸ olup, Süleyman

²² Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 1985, s. 76-77'de Emine Sultan'ın II. Mustafa'nın kızı olduğunu yazar. Ayrıca Emine Sultan ilk defa olarak Emir-i Hac ve Şam Valisi Hasan Paşa ile nişanlanmış, padişah, O'nun görevinden hoşnut olmadığı için azlederek, nişanı da bozmuştur. Daha sonra Çorlulu Ali Paşa ile nikahları kıyılmış ve düğün hazırlıklarına başlanmış olmakla beraber, sultanın tahttan indirilmesi üzerine, düğün daha ileriki bir tarihe kalmış ve III. Ahmed'in tahta geçmesinden sonra, düğünleri akd edilmiştir. Emine Sultan, Çorlulu Ali Paşa'dan sonra Trabzon valisi Recep Paşa ve onun ölümünden sonra İsmail Paşa ile evlenmiş olup, Abdullah Paşa dördüncü kocasıdır ve paşa'nın öldürülmesinden sonra bir daha evlenmemiştir. Asaf Gökbel ve Hikmet Şölen ise, Emine Sultan hakkında şu bilgileri verir: III. Mustafa'nın kızıdır, 3 safer 1108 'de doğdu. 1120'de Çorlulu Ali Paşa ile evlendi. Daha sonra Recep Paşa ile evlenen Emine Sultanın Üçüncü kocası Abdullah Paşa'dır. Emine Sultan 1152 senesinde vefat edip İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi yanındaki cami haziresinde medfundur. Asaf Gökbel -Hikmet Şölen, *a.g.e.*, s. 197.

²³ BOA. D. BŞM. 1884, s. 4, 6.

²⁴ *Küçük Çelebi-zâde Asım.*, s. 581.

²⁵ aynı yer.

²⁶ BOA. D. BŞM. 1884, s. 6.

Beğ'in isminin zikredildiği yerde, annesinin, yukarıda ifade ettiğimiz Emine Sultan olduğu kayıtlıdır. Ancak Abdülatif Beğ ile Ali Beğ'in anneleriyle ilgili bilgi bulunmamakla beraber bir yerde " *Beğ valdesi Aişe Kadın'ın eşyâlarıdır*"²⁹ şeklindeki ifadeden hareketle Abdülatif Beğ ve Ali Beğ'den birisinin veya ikisinin annesinin bu olabileceğini düşünebiliriz. Abdullah Paşa'nın, yine muhallefât kayıtlarından hareketle en az yedi kızı olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birisi Zeliha Hanım olup, yukarıda bahsedilen Ali Paşa kızından doğmuştur³⁰. Abdullah Paşa'nın Emine Sultan'dan Ümmügülsüm ve Arzu isimli iki kızı bulunmaktadır³¹. Defterdeki ifadeyle "Yusuf kethüdâ haremünde olan" kızlarının isimleri Hadice ve Aişe Hanım'dır³². Bunlardan başka da Atike ve Afife isimli iki kızı daha bulunmaktadır³³. Atike Hanım önce Kapıcıbaşı Abdurrahman Beğ İle evlenmiş, O'nun 1164(1750-51) senesinde vefatıyla dul kalarak daha sonra Cihanzâde Abdülaziz Efendi ile evlenmiştir³⁴. Muhallefât defterinden hareketle Abdullah Paşa'nın Güzelhisar'daki sarayının bir tasvirini yaparsak, sarayın iç ve dış saray olarak iki parçalı bir yapı arzettiğini ve defterlerde *tabaka* olarak adlandırılan katlardan hareketle en az üç katı bulunduğunu söyleyebiliriz. Sarayın ikinci katında hazine odası bulunmaktadır. Üçüncü katta ise *yaz odası* diye adlandırılan oda bulunmaktadır. Yine saray dahilinde bir harem dâiresi ile bir de mekteb odası mevcuttur. Abdullah Paşa'nın Aydın'ın Kemer mahallesinde yaptırmış olduğu, 1133 (1720-21) tarihli çeşme kitâbesi bugüne kadar ulaşmıştır. Aydın Müzesi'nde 3563 envanter numarasında kayıtlı bulunan kitâbenin metni şöyledir³⁵ :

Abdullah Paşa evsa-i hayrât
Amirânın ferid devrânı
Ahali-i karye-i Kemer'e
Yaptı bir çeşme-sâr revhânı
Şöyle ki cûy-ı feyz-i bâr ile
Suya kandırdı ehl-i dihkâmı
İki zamm ile çıkar tarihi
Ola hayr-ı kabul subhânı
Fi sene 1133

²⁷ BOA. D. BŞM. 41023. Defter tamamen bu oğlunun eşyalarıyla ilgilidir.

²⁸ BOA. D.BŞM.MHF.12452, s. 10.

²⁹ BOA. D. BŞM. 1884, s. 5.

³⁰ BOA. D. BŞM. 1884, s. 6, bu defterin baş kısmında bir kızının adı kayıtlı olup, isim okunamayacak kadar tahrip olmuştur. Biz, defterin başlığında zikredilen kızın ismini, yazılı olduğu kısımdaki tahribattan arta kalan harflerden hareketle, Zeliha hanım olarak okuduk.

³¹ BOA. D. BŞM. 1884, s. 6.

³² BOA. D. BŞM. 1884, s. 4.

³³ aynı yer.

³⁴ Asaf Gökbel -Hikmet Şölen, *a.g.e.*, s.179, 197, Atike Hanım'ın Aydın'da bir sebil inşa ettiği bilinmektedir . Halen Aydın müzesinde 3565 envanter numarasında kayıtlı bulunan çeşmenin kitabesi şöyledir: *Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât el- hâciye / Atike Hanım bint-i Abdullah Paşa / sene 1190, bkz. Mustafa Kenan Özkan, Aydın Müzesi'ndeki Osmanlı Devri Kitabeleri, Aydın 1996 (Neşre hazırlanmış teksir halindeki notlar), s. 7.*

³⁵ Mustafa Kenan Özkan, *a.g.n.*, s. 2-3.

3. Abdullah Paşa'nın muhalledât defterleri

Muhalledât defterleri, muhtelif suçlar dolayısıyla malları müsâdere³⁶ edilen kişilerin tesbit edilen mallarının yer aldığı defterlerdir. Ancak bu işlem, XVIII. yüzyıla beraber "hazine muzayakasına karşı, mâlî bir tedbir haline getirilmek sureti ile, süistimâl edilmiştir"³⁷. Selanikî Mustafa Efendi tarihinde bu anlamda bir çok muhalledâtın zabtından bahseder. Bunlardan bir tanesi, Defterdar Yahya Efendi'nin ölümü üzerine muhalledâtına "*elhamdülillahi teala defterdar ölmüştür deyu taarruz etmediler*" diyerek adetâ hayret eder ve devamında da "*merhûm-ı mağfurun leh zamanında bu makule hakk-ı eytâmı hazine nâmına tarâc idüp ahiretlerine viran itmeği şia'r edinmişlerdi*" demek suretiyle muhalledât zabtı hususunda devrin anlayışını da tenkid etmektedir³⁸. Yine başka bir örnekte de Vardari Musa Çelebi'nin muhalledâtından bahsederken "*karındaşı, kızı ve karındaşı oğlu varis-i ma'rufları mevcut iken şey-i kalil muhalledâtın kabz edüb, zaleme-i beytü'l-mal zabt eylediler*" diyerek beytü'l-malın zalimliği meselesini de ifade etmektedir³⁹. Naima ise eserinde 1052 (1642-42) senesi vekayiinde Silahdar Ahmed Paşa'nın katli bahsinde muhalledâtın müsâderesinden bahsederken "*mal-ı mirîden şey almak mekruh ise de anın mücâzâtı müsâdere ve istirdaddır*" demek suretiyle müsâdereyi bir ceza olarak mütâlâa etmiştir⁴⁰. Ancak baktığımızda müsâdere usulü, bu asırda hazinenin gelirlerinin artırılmasına karşı bir çare ya da acilen yapılması gereken ödemeler hususunda, geçici birer çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Abdullah Paşa ve ailesinin Aydın Güzelhisar'da bulunan konaklarındaki tesbit edilen para ve eşyaya ait dört tane olduklarını bildiğimiz bu defterlerin⁴¹ tamamını tesbit etmiş bulunmaktayız. Abdullah Paşa'nın muhalledâtına dair bir diğer defter de kendisi Erzurum'da öldürüldüğünde, sefer lâzimesi için yanında bulunup, orada zabt edilen eşyalarının defteridir. Defterlerden en geniş olanı Abdullah Paşa'nın Güzelhisar'daki sarayında hazine odalarında olan nükud ve sâir eşyalarının müfredât defteri olup, 9 sahifeden ibarettir (defterdeki ilk sahife numarası 2'den başladığı için son sahife numarası 10'dur)⁴² Defterin üzerinde bulunan tarih, 12 M 1148 (4 Haziran 1735) dir.

³⁶ Musâdere için bkz: Cavid Baysun "Musâdere" *İslam Ansiklopedisi*, VIII, 669-673.

³⁷ a.g.m., s. 669.

³⁸ Selaniki Mustafa Efendi, *Tarih-i Selaniki*, C.II, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1989, s. 461.

³⁹ a.g.e, C.II, s. 633.

⁴⁰ *Tarih-i Naima, Ravzatü'l-Hüseyn fi Hulasetü'l-Ahbarü'l-Hafikeyn*, C.I, s.13; Mustafa Nuri Paşa da eserinde bu asırda yapılan musaderelerdeki suistimallerden bahseder, *Netayicü'l-Vukuat*, C.1-2, nşr. Neşet Çağatay, Ankara 1987, s. 307-309.

⁴¹ Abdullah Paşa'nın nüküd ve eşyasının tahriri görevi verilmiş olan, Kethüdâ-i Bevvâbîn-i Şehriyârî el-Hac Ahmed'in bu hususla ilgili olarak takdim etmiş olduğu arzında, bu defterlerin dört adet olduğu kaydedilmiştir. *BOA.Cevdet-Maliye*, Nr. 30083; Makale içerisinde kullandığımız defterlerin metinleri, çalışmanın bir makale ölçülerini çokça ihlâl edeceği sebebiyle verilmeyecektir. Yer yer bahsedilecek olan bazı mal ve eşyalar, defterde kaydedilmiş oldukları sıraya göre, tarafımızdan verilen numaralar ve bazen de sahife numaralarıyla gösterilecektir.

⁴² *BOA. D. BŞM.* 41021.

Defter aşağıda (D I) kısaltmasıyla anılacaktır. İkinci defter 3 sahifeden ibarettir (defterdeki ilk sahife numarası 2'den başladığı için son sahife numarası 4'tür)⁴³ defterin üzerindeki tarih yine ilk defterdekinin aynıdır. Bu defter, Abdullah Paşa'nın oğlu Abdüllatif Beğ'e ait eşyalardan müteşekkil olup, bu eşyalar da konağın mabeyn odasında bulunmakta idi. Defter, aşağıda (D II) olarak zikredilecektir. Üçüncü defter ise 7 sahifeden ibaret olup (yine ilk sahife 2'den başladığı için defterde 8. sahife de vardır)⁴⁴, ciltlenmeden kaynaklanan bir düzensizlik içerisindedir. Çok net bir şekilde görüleceği üzere defterin sonu 6. sahifede olduğu halde 7 ve 8. sahifeler ondan sonra gelmektedir. Mantıklı bir sıralama yaptığımız zaman defterin 7 ve 8. sahife numaralarını taşıyan varacağın, ya 2. sahifenin kayıtlı bulunduğu varaktan ya da 3 ve 4. sahifelerin kayıtlı bulunduğu varaktan sonra gelmesi gerekmektedir. 5. sahifede zikredilen *hatun-ı mezbur* ifadesine, 7. sahifedeki *Ümmügülüm Hatun* ismi açıklık getirdiği için, bu varacağın 3 ve 4. sahifeleri taşıyan varaktan önce gelmesi gerekmektedir. Dolayısıyla defterin gerçek düzeni, üzerinde mevcut sahife numaralarından hareketle şöyle olmalıdır: 2, 3-4, 7-8, 5-6. Bu defterin tarihi de diğerleriyle aynıdır. Defter, Abdullah Paşa'nın konağında bulunan, hane halkının eşyalarından oluşmaktadır. Bu defteri de (D III) kısaltmasıyla kullanacağız Dördüncü defter ise, bu emvali tahrîr görevi alan kişinin kaleminden çıkmış defter olmayıp, muhtemelen İstanbul'da temize çekilmiş ve evinde tespit edilen altıların, diğer defterde olanlarıyla beraber topluca kaydedilmiş olan defterdir. Abdullah Paşa'nın ailesi, muhallefâtın zabtedileceğini bildikleri için, özellikle paraların bir kısmını evlerinin muhtelif yerlerine gömmek suretiyle saklamışlardır. İşte bu dördüncü defterde de evin muhtelif yerlerinde saklanmış olduğu halde tesbit edilerek el konulan hayli fazla miktardaki paralar ile bazı çiftlikât yer almaktadır⁴⁵. Üç sahifeden ibaret olan bu defteri de (D IV) kısaltmasıyla kullanacağız. Son defter, yukarıda ifade ettiğimiz gibi paşanın Erzurum'da zabtedilen eşya, silah, hayvanât, para ve saireden ibaret olup, 7 sahifedir. Erzurum kadılığı tarafından tarafından temhir edilmiştir. Burada gerek mîrî için İstanbul'a gönderilen ve de gerekse Erzurum cebehânesi için zabtedilen eşyalar bulunmaktadır⁴⁶. Defteri bundan sonra (D V) kısaltmasıyla kullanacağız.

Konu ile ilgili diğer iki defter de, Güzelhisar'da zabtedilmiş olan muhallefâtın, Enderûn-ı hümâyûn'a gelerek, bâb-ı hümâyûnda satılan eşyaların defteri⁴⁷ ile Erzurum'da satılan eşyaların defteridir⁴⁸

Muhallefât defterleri, düzenlenme şekli itibariyle genellikle, kaydedilen malların tahmini değerlerini de içermektedir. Bir muhallefâtın incelenmesinde, muhallefâta bakarak, o kişinin zenginlik seviyesinin ortaya konulabilmesinde bu tahmînî değer tesbiti meselesi, son derece de önemli olmakla beraber, mevcut olan ya da tevatür olarak zikredilen zenginliği dolayısıyla, muhallefâtı zabt ettirilmek istenen bir kişinin mal

⁴³ BOA. D. BŞM. 41023.

⁴⁴ BOA. D. BŞM. 1884.

⁴⁵ BOA. D. BŞM. MHF. 13649.

⁴⁶ BOA. D. BŞM. MHF. 12453.

⁴⁷ BOA. D. BŞM. MHF. 12455.

⁴⁸ BOA. D. BŞM. 13651.

varlığının sayımı sırasında, o sayımla görevli olan kişilerin, merkezin hışmına da uğramamak için muhtelif emvâl ve eşyanın fiatlarını yüksek gösterebilmektedirler. Bu durum hatırdâ tutulduğunda, aslında bu tahmîni değerlerin de bir kıymet ifade etmeyeceği bellidir⁴⁹. Ya da başka bir konu olarak, teferruatıyla tanımlanmayan kalemler için kaydedilmiş bulunacak olan tahmîni değerlerin de, bir dönemin muhtelif mal fiatlarını, bir bölgede câri olan fiatları ortaya koymaktan uzak olabileceğini de ifade etmek gerekmektedir. Abdullah Paşa'nın muhalledfâtı için ise durum biraz daha farklıdır. O'nun Güzelhisar'da zabtedilen eşyalarının defterleri, ki aşağıda da ifade edileceği üzere bu defterlerden ikisi hane halkından bazı kişilere ait eşyalardan oluşmaktadır, üzerinde bu tahmini değerler de bulunmamaktadır. Dolayısıyla yaklaşık olarak bile olsa bazı malların bölgesel fiatlarının ortaya konulabilmesi mümkün değildir. Ancak bu husus, muhalledfât içerisinde, sadece Aydın'da satılmış olabilecekler için geçerlidir. Çünkü mallardan İstanbul'a gönderilenlerin, ne zaman, ne kadar bedel ile kime satılmış olduklarına dair bir fîruht defteri mevcuttur. Aşağıda bahsedileceği üzere bu tür bir tahmini fiat tesbiti sadece, paşanın Erzurum'da zabtedilen eşyaları için geçerlidir.

Muhalledfât, defterlere yazılırken, bazı malların üzerlerine “mim” konulmaktadır. Bu suretle işaretlenmiş olan kalemler İstanbul'a gönderilecek olan kalemlerdir⁵⁰. Bu tür bir işaretleme Abdullah Paşa'nın sarayında tanzim edilmiş olan sadece tek bir defter üzerinde bulunmaktadır.

Defterlere baktığımız zaman üzerlerinde tahmîni değerler olmadığı için mevcut bulunan terekeyi türlerine göre incelemek ve bir şeyler söyleyebilmek de mümkündür. Burada öncelikle beş defterdeki eşyanın dökümünü ayrı ayrı daha sonra da toplam olarak değerlendireceğiz.

⁴⁹ Yavuz Cezar “Bir Ayanın Muhalledfâtı : Havza ve Köprü Kazaları Ayanı Kôr İsmail Oğlu Hüseyin'in (Müsâdere Olayı ve Terekenin İncelenmesi)” *TTK. Belleten*, XLI / 161, Ankara 1977, s. 41-78.

⁵⁰ Manisa Şer'îye Sicilleri Nu. 214, s.166'dan naklen, Fikret Yılmaz, “ Karaosmanoğlu Ataullah Ağa'ya Ait Malların Müsâderesi ve Bir Kira Defteri” *Tarih İncelemeleri Dergisi* V, İzmir 1990, s.246. Burada “ *Firari-i merkûmun derûn-ı defter muharrer olan nûkud ve eşyasından maddeleri üzeri ne sûrh ile mim vaz' olan nûkud ve eşyayı bu tarafa getürmek üzere irsal olunması*” şeklinde kullanılmış bulunan ifadeden hareketle, Fikret Yılmaz'ın, bahsi geçen tereke için ifade etmiş olduğu hususun, Abdullah Paşa terekesi için de geçerli olduğu muhakkaktır

D I ' DE BULUNAN EŞYALARIN DÖKÜMÜ

Eşya türü	Kaç kere Zikredildiği	Toplam içindeki yüzdesi	Muhallefâtın Kıymeti
Altın ve altın takı	18	2.38	Muhallefât içerisinde bulunan altınların kıymeti DIV numaralı defterdeki toplam kıymet içerisinde dahildir.
Kumaş	56	7.42	
Kumaş giyim eşyası	176	23.34	
Diğer kumaş eşyalar	197	26.12	
Kürk	38	5.03	
Ayakkabı	2	0.26	
Mutvak eşyası	22	2.91	
At takımları	59	7.82	
Silah-bıçak	45	5.96	
Yağ , ıtır ve muhtelif nebat	8	1.06	
Kitap	36	4.77	
Çekmece	2	0.26	
İnci	1	0.13	
Küpe	1	0.13	
Tarak tesbih vs.	3	0.39	
Câriye ve gulâm	8	1.06	
Diğerleri	82	10.8	
Toplam	754	100	

Tabloda, muhallefât içerisinde kaç kere zikredilmiş olduklarına göre kaydettiğimiz bu kalemlerden altın para ve altın eşyalar genellikle üzerine “Mim” işareti konulmak suretiyle kaydedilmişlerdir. Bu defterde 348 adet İstanbul altını, 1.770 adet Eşrefî altın, 282 adet mahlut altın, 3 adet Macar altını, 1 adet Tunus altını bulunmaktadır. Yine mahlut akça, 1 adet 3 kuruş kıymetinde züyûf para, 1 adet kara guruş, bulunmaktadır. Bunlardan başka muhtelif türlerde 7 adet altın ve kıymetli taşlarla süslü saat ile 1 tane de altın üzerine zümrüd işlemeli yüzük bulunmaktadır.

Bir zenginlik alâmeti olarak kabul edilebilecek olan 38 adet kürk, kuntuş, vaşak, tilki, kakum, samur, sansar gibi muhtelif türlerden oluşmaktadır. Gerek bunlar gerekse kumaşlar meyanında 56 başlık altında toplanan ve bir kısmı parça bir kısmı aded ve bir kısmı da top olarak ifade edilmiş olan kumaşlar içerisinde yine Hind kumaşı gibi değerli kumaşlar bulunmaktadır ki yukarıda isminden bahsetmiş olduğumuz Penah Efendi, eserinde bu tür ve özellikle de, çok pahalı olmasından mülhem, Hind kumaşların imparatorluğa girmemesi hususunda tedbirler alınması gerektiğini ve bunların ülkeye getirilmemesinin gerekliliği üzerinde de durur⁵¹. Gerçekten muhallefât kayıtlarından da

⁵¹ Penah Efendi, *a.g.e Tarih Vesikaları* C. II, Sayı 12. 12 Nisan 1943, s. 475. Müellif burada kürk türü kumaşların tahdid edilmesi gerektiğinden bahisle bu hususta bir mecmua da neşredilerek matbuat yoluyla basılması hususunu ifade ederken, Amerika'dan da örnekler vererek, ülke

görülebileceği üzere böylesi kıymetli kumaş ve kürk türleri büyük bir yekûn tutmaktadır. Giyim kuşam faslında İmparatorluk içerisinde Türklerin giydikleri ve Türk kültürünün önemli bir parçası olan *sarı çizmelerden* Abdullah Paşa'nın 18 adet vardır (bk. D I, nu.371). Abdullah Paşa'nın bu çizmelerden başka 13 tane de yeni pâbüçü bulunmaktadır (bk. D I, nu. 370)

Muhallefât içerisinde mevcut ve 59 başlıkta kaydedilmiş olan at takımlarından anlaşıldığı kadarıyla Abdullah Paşa'nın önemli miktarda atları da bulunmakta idi. Silahlardan tüfekler 5 kalemde toplam 184 tane olarak tesbit edilmişlerdir. Paşanın mâlikânesinde bulunan bu kadar silah ki bunların dışında oğlunun eşyaları meyânında da iki adet tüfek ile beraber toplam 186 tüfek ile yine oğlunun eşyaları defterinde üç kalemde zikredilen 5 çift piştov ile kendi eşyalarına ait defterde, 8 kalemde kaydedilen 21 çift ve 1 adet piştov ki toplam 26 çift ve 1 adet piştovu da hesap edersek muhassılların bölgenin güvenliği konusunda önemli vazifelerinin de olduğu anlaşılacaktır. Paşanın kendisine ait defterde yukarıda da ifade edilmiş olduğu gibi mutvak eşyaları son derece de azdır. Bu eşyalar muhtelif türlerde olmak üzere muhallefât içerisinde toplam 22 kalem olarak kaydedilmişlerdir.

Paşa'nın kendisine ait olmak üzere kaydedilen ve iki tanesi odalık olarak işaret edilen, toplam 7 adet cârîyesi bulunmaktadır. Odalıkların dışındakilerin her birisi farklı milliyetlerden olup, Eflak, Rus, Arap, Gürcü, Çerkes asıllıdırlar. Paşa'nın bir tane de, Burunsuz Mustafa isimli gulâmı olup o da Gürcü asıllıdır.

Paşanın 36 başlık altında ifade edilen toplam 68 cild de kitabı bulunmaktadır(bk. nu: 389-90, 655-88). Bu kitaplar umumiyetle din ve tarih ağırlıklı konulardan oluşmakta olup, ne olduğu belli olmayan ve *evrâk -ı perişan* ya da *mecmûa* olarak tesbit edilen kalemler de bulunmaktadır.

D İ F DE BULUNAN EŞYALARIN DÖKÜMÜ

Eşya türü	Kaç kere Zikredildiği	Toplam içindeki yüzdesi	Muhallefâtın kıymeti
Post, kürk	16	15.23	Muhallefât defterinde bulunan atların kıymeti D IV numaralı defterdeki kıymete dahildir
Altın para	3	1.90	
Piştov, tüfenk	5	4.76	
Mutvak eşyası	6	5.71	
Kumaş giyim eşyası	42	40	
Kumaş ve kumaş eşya	8	7.61	
Bıçak	1	0.95	
Muhtelif evrak ve senedât	2	1.90	
Rahî ve rıkab	10	9.52	
Çekmece	2	1.90	
Diğerleri	6	5.71	
Toplam	105	100	

servetinin dışarıya çıkmaması için özellikle Hind kumaşı gibi pahalı kumaşların ülkeye girmemesinin gerektiği üzerinde durur.

Tabloda, defter içerisinde, kaç defa zikredilmiş olduklarına göre, tanzim edilmiş olan bu para ve eşyalar, görüleceği üzere büyük bir zenginliğe dikkati çekmemektedir. Eşyalar Abdülatif Beğ'in kendisine ait bir hâne ve odada değil, babası Abdullah Paşa'nın hânesindeki, mabeyn odasında bulunmaktadır. Bu eşyalar içerisinde en kıymetli olarak nitelenebilecek olanlar, hindkârî bir çekmece içerisinde çıkan 37 adet altın (D II, nu.2), üç çift hurda inci ile altından mamul küpe (D II, nu. 3) ve bir kese içerisinde 37 guruş kıymetinde çil para ile 1 adet beşlik altından (D II, nu. 3) oluşmaktadır. Bunların dışında en kıymetli eşya türü kürklerdir. İmparatorluğun muhtelif yerlerinden olmak üzere tereke içerisindeki 16 adet kaplan, kuntuş, sincab, kakum, vaşak, su samuru kürkleri dikkat çekmektedir (D II, nu. 42-56,103). Tereke içerisinde silahlar beş kalem olarak kaydedilmiştir (D II, nu. 36-40) bu kalemlerden ikisinde, birer çift, birinde 2 çift ve diğer ikisinde de birer adet olmak üzere toplam 10 adet silah bulunmaktadır. Piştovlar ve tüfekler kuburlarının ve kundaklarının işlemelerine göre tasnif edilmişlerdir. Bu defter de, aşağıda (D III) numaralı defterde göreceğimiz gibi, bazı mal ve eşyalar hususunda görülen, *falan mallar benimdir* şeklinde bir iddia sözkonusu değildir. Yani tereke, malların kime ait olduğunun çok net olarak bilinmiş olduğu bir şekilde, tahrîr edilmiştir.

D III NUMARALI DEFTERDEKİ EŞYALARIN DÖKÜMÜ

Eşya türü	Kaç kere Zikredildiği	Toplam İçindeki Yüzdesi	Muhallefâtın Kıymeti
Altın	23		Muhallefat defterinde bulunan nakid para ve altınların kıymeti D IV numaralı defterdeki kıymete dahildir.
Mücevher ve mücevherli eşya	60		
Kumaş giyim eşyası	116		
Çekmece	3		
Kürk	21		
Dokuma-kumaş eşyalar	151		
Kumaş	44		
Mutvak eşyası	32		
Tespîh ,ayna	6		
Yağ , ıtr ve muhtelif nebat	3		
Kitap	3		
Hançer,bıçak	3		
Câriye ve gulâm	18		
Diğerleri	28		
Toplam	511	100	

Tablodan da görüleceği üzere bu üçüncü defter içerisinde daha ziyade kıymetli, mücevher ve altın türü eşyaların diğerlerine nisbetle daha fazla olduğu görülmektedir.

Mısır, yaldız, zencirli, macar, tuğralı, Tunus, İstanbul, zer-i mahbûb, fındık nusfıyesi, boyun altunu v.s nevilerde olmak üzere, bu defter içerisinde zikredilen altınlar 985,5 tanedir. (bk. D III, nu. 2-11, 234-46) Bunların dışında da inci, elmas, yakut gibi kıymetli taşlar ile tezyin edilmiş hayli miktarda takı ve giyisi de muhalefât içerisinde bulunmaktadır. Yine bunların yanında da yekpâre sim ya da sim ile zenginleştirilmiş hayli miktarda takı ve giyim de bulunmaktadır. Ancak muhalefât defterlerinin her üçünde de olduğu gibi bu kıymetli taş ya da madenlerden imal edilmiş takı ve elbiselerin fiyatları hususunda herhangi bir bilgi bulunmadığı için, bu konuda bizim de bir şey söyleyebilmemiz mümkün olamamaktadır. İçerisindeki kalemlerden hareketle üç defter içerisinde maddî olarak en fazla yekûn oluşturan defterin bu üçüncüsü olduğunu söylemek mümkündür.

D IV NUMARALI DEFTERDE KAYITLI UNSURLARIN DÖKÜMÜ

Cinsi	Kaç zikredildiği kere	Yüzde	Defterdeki kayıtlı unsurların kıymeti
Altın	23	79.31	1.338.637 Guruş*
Diğer	6	20.68	

* Rakam defterde böyle kaydedilmiş olmakla beraber asıl toplam 1.233.537,7 guruş çıkmaktadır. 831.438 guruş, 5 Receb 1148 tarihi itibarıyla hazineye teslim olunmuştur.

Bu defter daha ziyade Abdullah Paşa'nın ailesinin muhalefât içerisinden, saklanmış olan paralar ile hazinede bulunmuş olan paralardan oluşmaktadır. Yine defter içerisinde altı kalem halinde de, kendisinden sonra muhassıl olan Hüseyin Paşa'ya satılan unsurlar yer almaktadır

D V NUMARALI DEFTERDEKİ EŞYALARIN DÖKÜMÜ

Eşyanın türü	Kaç kere zikredildiği	Toplam içindeki yüzdesi	Muhalefâtın kıymeti (Guruş)
Kumaş ve Kumaş eşya	136	28.27	272.700
Kumaş giyim	83	17.25	
At takımları	53	11.01	
Kürk ve kıymetli post	47	9.77	
Mutvak eşyası	30	6.23	
Silah	26	5.40	
Tarak, tespih, ayna	1	0.20	
Ordu levâzımı bayrak sancak, v.s	14	2.91	
Ayakkabı, çizme, mes	3	0.62	
Çadır ve levâzımı	6	1.24	
Muhtelif hayvan, deve, katır, at.	24	4.98	
Altın	5	1.03	
Kitap	3	0.62	
Diğerleri	49	10.18	
Toplam	481	100	

Erzurum valisi Yahya Paşa tarafından zabtedilen kalemlerden oluşan bu defter, tanzim tarzı itibariyle, diğer defterlerden farklı bir şekilde düzenlenmiş olup, yukarıda da ifade edildiği gibi, eşyaların fiyatları da belirtilmiştir. Ancak giriş kısmında da ifade edildiği üzere, muhallefât kayıtlarında mevcut olan fiatlardan hareketle, devrin muhtelif emtiasının fiatı konusunda kesin hükümler vermek mümkün değildir. Çünkü her ne kadar zikredilen malın belirgin vasıfları, atik, cedîd, köhne, simli, zerli, yeşim kabzalı, yaldızlı, hurda gibi sıfatlarla ifade ediliyorsa da bunlar o malın vaziyetini tam olarak nitelenmekten çok uzaktır. Zaman zaman aynı ifadelerle belirlenen ve arka arkaya zikredilen iki ya da daha fazla aynı malın fiyatlarının birbirinden çok farklı olduğu dikkat çekmektedir. Mesela bu defterde “ sim yaldızlı kiçi raht” kalemi dört defa arka arkaya verilmekte [nu. 26-29] ancak kıymetleri 160, 151, 105, 103 guruş olarak farklı farklı kaydedilmektedir. Bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Defter içerisinde, tablodan da anlaşılacağı üzere kumaş ve kumaş eşyalar ilk sırada yer almaktadır. Onun ardından da giyim eşyaları takip etmektedir. Bu defter içerisinde silah olarak iki çift Fransız tabanca [nu.348] kundaklarına göre ayrı ayrı tesbit edilen muhtelif piştovlar ile Erzurum cebahanesine teslim edilen 62 adet Aydın demiri tüfek, 6 adet evsat tüfenk ve 59 adet harci tüfek olmak üzere toplam 127 tüfek bulunmaktadır. Yine yukarıda da ifade edilen pahalı kürk ve postlardan meydana gelen kıyafetler de 47 tane dir. Hayvanât arasında bir tane erkek tülü deve ve 76 adet lök deve, 69 adet semerli katır, muhtelif kişilerin süvar olduğu 65 katır, mehterân ve tüfekçi bargiri olarak 39 bargiri ile neveleri ayrı ayrı belirtilen toplam 19 at bulunmaktadır. Üç tuğlu vezir olması hasebiyle taşıdığı bu üç tuğ da bu muhallefât defteri içerisinde bulunmaktadır [nu:305] Yine bunun gibi tabl, zurna, zil, nakkare gibi semboller de bu defter içerisinde olup, Erzurum cebahanesine teslim olunmuşlardır.

MUHALLEFÂT DEFTERLERİNDEKİ EŞYALARIN İCMÂLİ

Türü	Bu malın muhallefat içerisinde kaç madde olarak kaydedilmiş bulunduğu					Toplam	Yüzde
	DI	DII	DIII	DIV	DV		
Altın	18	3	23	23	5	72	3.85
Kumaş	56	8	44	-	-	108	5.77
Kumaş Eşya	197	-	151	-	136	484	25.88
Kumaş giyim	176	42	116	-	83	417	22.29
Ayakkabı	2	-	-	-	3	5	0.26
Kürk	38	16	21	-	47	122	6.52
Mutvak eşyası	22	6	32	-	30	90	4.81
At takımları	59	10	-	-	53	122	6.52
Silah, bıçak	45	6	3 bıçak	-	26	80	4.27
Muhtelif yağ, itir, kimyevî nebât	8	-	3	-	-	11	0.58

Cahit Telci

Kitap	36	-	3	-	3	42	2.24
Çekmece	2	2	3	-	-	7	0.37
Mücevher	2	-	60	-	-	62	3.31
Çadır	-	-	-	-	6	6	0.32
Tarak, tesbih, ayna	3	-	6	-	1	10	0.53
Evrak – senedât	-	2	-	-	-	2	0.10
Câriye- gulâm	8	-	18	-	-	26	1.39
Bayrak, sancak, tuğ ve diğer simgeler	-	-	-	-	14	14	0.74
Deve	-	-	-	-	2	2	0.10
Katır	-	-	-	-	3	3	0.16
Koyun	-	-	-	-	-	-	0
At	-	-	-	-	19	19	1.01
Bargir	-	-	-	-	1	1	1.05
Diğer	82	10	28	-	49	165	8.82
Defterde kayıtlı toplam mal ve eşya sayısı	754	10 5	511	23	481	1.870	100

4. Muhallefâtın zabtedilmesinde ortaya çıkan problemler.

Şurası çok açıktır ki, bir insanın ölümü veya öldürülmesi hâdisesi, zaten kendi içerisinde, ölen kişinin ailesi için, kabul edilmesi kolay olmayan bir hakikattir. Bir de bunun üzerine o kişinin geride bıraktığı mallarının devlet tarafından zabt edilmeye kalkılıyor olması, bu muamelenin, bütün haklı sebeplerinin yanında elbette ki bir kısım problemleri beraberinde getirecektir. Bir de üstüne üstlük ölen kişi çok zengin ve de toplum içerisinde itibarlı ve güçlü bir mevkide bulunuyorsa ve belki de güç, bu zenginlikten kaynaklanan bir keyfiyet ise, ailesinin bu zenginliği seve seve terk edebilecekleri ya da ses çıkartmamış olduklarını, kaynaklarda bilgi bulunmasa bile söyleyebilmek güçtür. Abdullah Paşa'nın muhallefâtına ait defterlerden bir tanesi, işte böylesi bir ruh halinin sonucu olarak ailesinin, sarayın/konağın muhtelif yerlerine gömmüş oldukları ve paşa'ya ait olduğu muhakkak olan önemli miktardaki altınlardan ve çok az miktarda da başka kalemlerden oluşmaktadır. Dolayısıyla böyle bir defterin varlığı, belgelere yansımamış olsa da emvâli tahrir ve zabt görevini almış olan memurların, paşanın konağının her tarafını ve hatta bahçeleri bile didik didik aramış olmaları, hatta bazı yerleri kazmış olmaları gerçeğini bildirmektedir. Bu süreç, yani konağa gelmesi beklenen memurların gelmesi ve her tarafı aramaya başlamaları süreci, hane halkıyla memurlar arasında bazı sürtüşmelerin yaşanmış olduğunu da düşündürmektedir.

Bu saklanılan malların dışındaki bazı kalemler hakkında da tartışma yaşanmış olduğu muhakkaktır. Yukarıda başka bir vesile ile kullanmış olduğumuz defterlerden bir diğeri karşılaştığımız, hane halkından bazı kişilerin deftere işlenmiş olan cariye ve gulâmlar hakkında, bunların kendilerine ait oldukları şeklinde serdetmiş oldukları *iddialardır*. Başka muhallefâtlarda daha farklı mallar üzerinde de iddialar bulunmaktadır. Konu, taşınmaz mallar olduğunda aşağıda da ifade edileceği üzere bu iddia, kendisini bezen mülkün sahibi olduğu şeklinde, Karaosmanoğulları'ndan Hacı Küçük Mehmed Ağa'nın muhallefâtında olduğu gibi bazen ortaklık iddiası şeklinde⁵² ve Canikli Ali Paşa'nın muhallefâtındaki gibi bazen de, malın aşlunda bahsedilen kişiye ait olduğu ancak iddia sahibi olan kişiye intikal ettiği⁵³ şeklinde de ortaya çıkmaktadır.

Muhallefât zabtı konusunda, böyle bir iddia ile en azından bazı mal ve eşyaları, ancak bunlar altın ve para olmamak kaydıyla, müsâdere dışında tutma gayreti güdülmektedir. Hakkında iddia olanların ayrıca belirtiliyor olmasını, malları tahrir görevi alan memurun, bu gibi kalemlerin zabtedilip edilmeyeceği konusunda, yetkiyi, asıl sahibi olan İstanbul'a yüklemesi olarak kabul edebiliriz.

Abdullah Paşa'nın muhallefâtı içerisinde, üzerinde hane halkından bazılarının iddiası bulunan kalemlere gelince, tamamı bazı cariye ve gulâmlardan ibarettir⁵⁴. Bunlardan ilk grup, Abdullah Paşa'nın karısı Emine Hanım ile oğlu Süleyman Beğ ve kızları Ümmügülüm ile Arzu tarafından paşa'nın kendilerine hibe edildiklerini iddia ettikleri ve aşağıda isimleri yazılı olan sekiz câriye ile bir gulâmdır:

Eflak asıllı Bektaş câriye	Re's : 1
Gücü asıllı Taya Güfem câriye	Re's : 1
Def'a Eflak asıllı Arife câriye	Re's : 1
Def'a Gürcü asıllı Fatıma câriye	Re's : 1
Acem Fethi câriye	Re's : 1
Rus asıllı Koca Şahbaz	Re's : 1
Arab Fatıma câriye	Re's : 1
Arab Aişe câriye	Re's : 1
Harem uşağı Acem Hasın gulâm	Re's : 1

İkinci grup ise yine Paşa'nın ikinci karısı olan ve Cidde'de vefat eden Ali Paşa kızı olarak tanımlanan hanımından mütevellid kızı Zeliha Hanım'ın, kendisinin olduklarını iddia ettiği ve isimleri yine aşağıda kayıtlı bulunan altı câriye ile 1 gulâmdır:

⁵² Yuzo Nagata, Tarihta Ayınlar, *Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara 1997, s. 222, 225.

⁵³ BOA. D.BŞM. MHF 13693, s. 3b-4a.

⁵⁴ BOA. D.BŞM. 1884, s.6.

Gürcü asıllı Sadıka câriye	Re's : 1
Gürcü asıllı Aişe câriye	Re's : 1
Acem Küçük câriye	Re's : 1
Arab Hadice câriye	Re's : 1
Dadı ? Boğdanlı Hanife	Re's : 1
Avem Rüstem câriye	Re's : 1
Tavaşi Bilâl gulâm	Re's : 1

Yine aynı defter içerisinde Abdullah Paşanın kızı Atike Hanım'ın eşyalarının defteri⁵⁵, diğer kızı Afife hanım'ın cihaz eşyasının defteri⁵⁶, Yusuf Paşa hareminded bulunan kızları Hadice Hanım ile Aişe Hanım'ın annelerinden intikal eden eşyaların defteri⁵⁷, yine bu kızların baş kadına emaneten verdikleri bir sepet içindeki eşyaların defteri⁵⁸, Beğ validesi Aişe kadın'ın eşyaları⁵⁹, Hanife kadın'ın eşyaları⁶⁰, Abdullah Paşa'nın haremindedki baş kadın Ümmügülsüm Hatun'un eşyaları⁶¹ gibi ayrı başlıklar halinde farklı kişilere izafe edilen eşyalar bulunmaktadır. Ancak yukarıdaki iki örnekte olduğu gibi bu eşyaların kaydedildiği yerde *iddia* ibaresi kullanılmamıştır. Ayrıca yukarıda ifade etmiş olduğumuz, paşanın henüz tahsil edilmemiş olan çiftlik ve sair akaratu icarelerinin yer aldığı muhalefât defterindeki 11 R 1148 tarihli kayıtların üzerinde 24 Ra 1148 tarihli şerhler bu çiftliklerin de paşaya ait olmadığını dolayısıyla muhalefâtın dışında tutulması gerektiği şeklinde bir iddiayı hatırlatmaktadır. Bu şerhlerde “*çiftlik-i mezbûr müteveffâ-yı müşârünileyhin oğlu Abdüllatif Beğ'in üzerinde olan çiftliklerden olmağla işbu mahalle şerh verildi*”⁶². Yine bunun gibi, zevcesi Emine Sultan, Türk Ahmed Paşa-zâde Yusuf Beğ'in, kerimesi Zeliha Hanım'ın, oğlu Ali Beğ'in, İspir Mehmed Ağa'nın mülkü arasında oldukları şekilde şerh verilen unsurlar yer almaktadır.

Bir muhalefâtın defterlere kaydedilerek zabtedilmesi esnasında, zabtedilen bütün malların yer aldığı muhalefât defteri ile, mahallinde satılanların fûruht defteri, İstanbul'da biri biriyle kontrol edilmektedir. Eğer zabtedilen mallardan, muhtelif sebeplerle başka yerlere teslim edilenler bulunuyorsa, teslim edildikleri yerlerden alınan senedlerinin de İstanbul'a gönderilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla fûruht defteri ve muhtelif yerlere teslim edilen malların senedlerinin toplamı, asıl muhalefât defteri ile aynıyet göstermelidir. Bu senedler olmadığı takdirde muhalefâtta bir açık ortaya

⁵⁵ aynı defter, s. 4.

⁵⁶ aynı defter, s. 4.

⁵⁷ aynı defter, s. 4 -5.

⁵⁸ aynı defter, s. 5.

⁵⁹ aynı defter, s. 5.

⁶⁰ aynı defter, s. 5 -6.

⁶¹ aynı defter, s. 7.

⁶² BOA.D.BŞM.MHF. 12452,s.10.

çıkılmaktadır. Bunun gibi başka bir hassas nokta da, bir mal ya da eşyanın, muhallefâtın yer aldığı defter ile fûruht defterinde, aynı evsaf ve ölçü ile yazılmış olması gerekliliğidir. Aynı eşyanın bu iki defterde farklı evsafda yazılmış olması da muhalefât zabtında karşımıza çıkan başka bir problemidir.

Abdullah Paşa'nın muhallefâtının hem Güzelhisar'da hem de Erzurum'da zabtedilerek bir kısmının mahallinde bazı devlet kurumlarına nakli, bir kısmının mahallinde satılarak, arta kalan bazı önemli kalemlerin İstanbul'a gönderilmesi sürecinde de yukarıda ifade ettiğimiz problemler yaşanmıştır. Bu problemlerden ilki, muhallefâtın kaydedilmiş olduğu halde İstanbul'a gönderilen defterler ile muhallefât içerisinde mahallinde satılan eşyaların, daha sonradan gönderilen fûruht defteri arasındaki uyumsuzluklardan kaynaklanan bir konudur. Paşa'nın Erzurum'da zabtedilen eşyalarının defteri⁶³ ile eşyalardan bir kısmının satışının ardından gönderilen fûruht defteri arasında bir tutarsızlık olduğunu, Erzurum'daki satışa ait mufassal fûruht defterini tesbit edemediğimiz için, defterin icmâlindeki⁶⁴ ifadelerden anlıyoruz.. Bu hülâsa defterinde bulunan şu başlık, mevcut problemi de haber vermektedir:

“ mukaddem gelen defter ile badehu gelen fûruht defteri tatbik olundukta noksan zuhur eden eşyâdır” Bu başlık altında iki grup mal zikredilmiştir. Bunlardan birincisinde, 1 adet mükelmmel Öbe takım, 3 adet matbah çadırı ve 1 adet de köhne çadır bulunmaktadır. Bunlarla ilgili olarak , öbe ve çadırların bir mahalle teslim olunduklarına dair bir sened olmadığı için bu hususun mübâşir Seyyid Mehmed Ağa'dan sorulduğu ve O'nun da, bunları Yahya Paşa Hazretleri (Erzurum valisi) aldı ve Polad Ahmed Paşa'ya (daha sonradan Aydın Muhassılı) verdi ve kendisinden sened talep olundukta vermediler, şeklinde cevap verdiği kaydedilmiştir. İkinci grupta ise 10 kıyye çuka, asma kökü kundaklı bir çift piştov, vasat sini, gibi daha küçük kalemlerden oluşan beş kalem malın herhangi bir mahalle teslim olunduklarına dair mübâşirin senedi olmadığı ifade edilmiştir. Ve son olarak bir adet Göğüslük için de, bunu Yahya Paşa'nın aldığı ancak sened vermediğinin mübâşir tarafından ifade edildiği kaydedilmiştir⁶⁵.

5. Muhallefâtın kıymeti

Paşa'nın maddî varlığı hakkında, muhallefât defterlerinde, muhtelif vesilelerle ifade edildiği gibi, malların fiatları yazılı olmadığı için, çok kesin bir şey söyleyebilmek mümkün değildir. Bu hususta kullanabileceğimiz üç defter bulunmaktadır. Bunlardan ilki ve en önemlisi, D IV kısaltmasıyla kullandığımız defterdir⁶⁶. Bu defterde toplam 23 başlık ta zikredilen ve paşa'nın hazinesi ile konağının muhtelif yerlerinde gömülü olduğu halde çıkartılan altınların kuruş olarak karşılığı 891.823,5 guruştur. Yine bu deftede, paşa'nın zimem ve bakayasından ve çiftlik ve akaratından ve Hüseyin paşa'ya fûruht olunan eşya ve cariyeye ve sair bahalarından tahsil olunan 190.633 guruş, Yine aynı kalemlerden Hüseyin Paşa'ya tefviz olunan 241.081 guruş olmak üzere toplam

⁶³ BOA.D.BŞM.MHF.12453.

⁶⁴ BOA.D.BŞM.MHF.13651.

⁶⁵ BOA.D. BŞM.13651, s. 2.

⁶⁶ BOA. D. BŞM. 13649.

1.233.537,5 guruş (Defterde 1.338.637 guruş olarak kayıtlıdır. Ancak toplam bizim verdiğimiz gibi çıkmaktadır) olarak kayıtlı olup, bu meblağdan 831.458 guruş 5 Receb 1148 tarihi itibariyle hazineye kaydedilmiştir. DV kısaltmasıyla kullandığımız ve malların tahmini fiatlarının da kaydedilmiş bulunduğu, paşanın Erzurum'da zabtedilen eşyalarının defterinde ise toplam 272.700 guruşluk mal bulunmaktadır⁶⁷. Ayrıca bu defterde bulunmayıp, paşanın yanında mevcut olan ve icmâl furuht defterinde kaydedilmiş olan 259.724 guruşu da buraya ilave etmek gerekmektedir⁶⁸ Paşa'nın Aydın'dan gelip bâb-ı hümâyunda 29 R 1148 ile 8 Ca 1148 tarihleri arasında satılan mallarının yer aldığı defterde toplam 2.064.553 akça (120 akça= 1 guruş hesabıyla) yaklaşık 17.204 guruşluk mal kaydedilmiştir. Ayrıca, 11 R 1148 tarihi itibariyle henüz tahsil edilmemiş bulunan 167.370 guruşluk zimem-i nasda kalan bakayası ile yine aynı tarih itibariyle tahsil olunmamış bulunan 7.081 guruşluk çiftlik ve sair akarattın icârını da katmak gerekmektedir⁶⁹ Bu hesapça baktığımızda Abdullah Paşa'nın maddî servetinin en az 1.947.616,5 guruş olduğu anlaşılmaktadır. Sadreddinzâde Telhîsî Mustafa Efendi, İstanbul' a ulaşan nakid hazinenin 1.900 kise olduğunu ifade eder⁷⁰.

Aydın'dan gelen muhaleffât defterlerinde canlı hayvan mevcudunu kaydedilmemiş iken, kendisinden sonra muhassıllık görevini yürütecek olan Hüseyin Paşa'ya satıldığı ifade edilen kalemler içerisinde hayli miktarda canlı hayvan bulunmaktadır. Hüseyin Paşa, Abdullah Paşa'ya ait, 179 adet Aydın devesini beheri 45 guruştan, 78 katırı beheri 52 guruştan, 30 adet karakullukçu bargirini beheri 15 guruştan 4.350 adet koyunu beheri 3 guruştan satın almış olup toplam bedelleri 27.911 guruşa balığ olmaktadır⁷¹. Böylesine geniş bir bölgenin muhassıllığını uzun zaman yürüten ve ikiyüze yakın devesi bulunan Abdullah Paşa'nın bölge ticaretinde ve taşımacılık sektöründe de etkisinin olduğunu düşünmek mümkündür.. Ancak muhaleffât içerisinde çıkan at sayısının çok az olduğu dikkat çekmektedir. Oysa ki muhaleffâtın geneli içerisinde at takımlarının hayli fazla olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu durum Abdullah Paşa'nın daha fazla sayıda atının olduğunu düşündürüyor. Sadece Erzurum'da zabtedilen muhaleffâtın içerisinde 19 at bulunmakta olup, Aydın'da, paşanın saray/ konağında hiç at olmayacağını düşünmek pek mümkün değildir.

Bu durum akla başka bir ihtimâli de getirmektedir. Bizim yukarıda Abdullah Paşa'nın Güzelhisar'daki hanesine ait dört defter olarak ifade ettiğimiz defterlerden iki tanesi, paşa'nın sarayında bulunan, ancak oğluna ve karısına ait eşyaların defterleridir. Dolayısıyla, acaba bizim Paşa'ya ait olarak nitelediğimiz bu iki defter, mezkûr muhaleffât ile ilgili olmayıp da, bizim tesbit edemediğimiz ayrıca iki defter daha vardır sorusu akla gelmektedir. Ancak biz, oğluna ve eşine ait malların bulunduğu bu defterleri, terekenin kaydedilmiş olduğu dört defterden ikisi olarak kabul ettiğimiz gibi,

⁶⁷ BOA. D. BŞM. MHF. 12453, s. 7.

⁶⁸ BOA. D. BŞM. MHF. 13651, s. 2.

⁶⁹ BOA. D. BŞM. MHF. 12452.

⁷⁰ a.g.m., s. 533.

⁷¹ aynı defter.

bu iki defterde yer alan malların zabt edilip edilmediği konusunda bir istifhamı da muhafaza etmekteyiz.

Tabii burada, düşünülmesi gereken bir husus da, kendisine bir suç atfedilerek cezalandırılmış olan Abdullah Paşa olduğu halde, oğlunun ve hanımının eşyalarının ayrıca neden kaydedilmiş olduğu meselesidir. Öyle anlaşılıyor ki gerek D II, gerekse D III numaralı defterler, müsâdere edilen mallar kapsamında değildir. Çünkü, bu defterler, başlığında Abdullah Paşa'nın kendisine ait olduğu ifade edilerek tahrîr edilmiş olan malların yer aldığı D I numaralı defterden biraz farklı şekilde tanzim edilmiştir. Yukarıda da ifade edilmiş olduğu üzere, Abdullah Paşa'nın defterinde bazı malların, ki bunlar kıymetli mallardır, kenarlarına "mim" işareti ilave edilmiştir. Buna göre, bu işaretli olan mallar İstanbul'a gönderilerek, ya hazineye alınacak ya da bâb-ı hümâyunda satılacaktır; diğerleri ise mahallinde, yerli rayiçten satılacaklardır. Oysa ki, diğer iki defterde, böylesi bir işaretleme söz konusu değildir. Bu durum, her ne kadar, bu iki defterde yer alan malların, sadece mahallinde satılmış oldukları şeklinde izah edilebilirse de, Abdullah Paşa'nın şahsına ait mallar ile, kendi sarayında bulunup, ancak kendisine ait olmayan malların, biri birinden ayırd edilebilmesi maksadıyla tanzim edilmiş olduklarını düşünmek daha akılcı görülmektedir. Bu hususu çağrıştıran başka bir bilgi de yine, D III numaralı defterde bulunan ve hâne halkından bir takım kişilerin, bazı eşya ve câriyeler hususunda, bunların kendilerine ait olduklarını *iddia* etmeleridir. Dolayısıyla, belki de, D II ve D III numaralı defterde yer alan bazı mal, eşya ve câriyeler, aslında Abdullah Paşa'nın kendisine ait iken, müsâdere kapsamından kurtarabilmek maksadıyla, hânesinde bulunan sâir yakınları tarafından, kendilerine ait oldukları şeklinde bir *iddia* ile, Paşaya ait malların yer alacağı defterler haricinde tutulmaya çalışılmışlardır. Malların tahrîri görevini almış bulunan kişiler de saray dahilinde bulunan bütün malları, üzerlerinde bulunan *iddialar* ile beraber tahrîr ederek durumu merkezin insiyatifine bırakmışlardır. Tabii ki, bizim bu bakış tarzımız hakikat ise, yani, muhallefâtı tahrîr görevini alan kişilerin, bir terekeyi kaydederken, eşyaların kime ait olduklarını da dikkate alarak, tahrîr işlemi yapıyor olmaları ve muhallefâtı zabt edilmek istenilen kişinin evinde olsa bile, eşyaları sahiplerine göre ayırarak, sadece ismi geçen kişinin muhallefâtı hususunda, işlem yapıyor olmaları anlayışı ile, yukarıda ifade edilen, ve *Mustafa Selaniki* gibi tarihçilerin de eserlerinde kaydettikleri, *zaleme-i beytü'l-mal*, anlayışı, pek uyum sağlamamaktadır. Ancak bu, muhallefâtın kaydedilmesi edilmesi sürecinde, elbetteki tahrîr görevini almış bulunan kişinin anlayışı da, bir nebze olsun, etkili olmaktadır.

Netice itibariyle Abdullah Paşa'nın şahsi serveti hayli önemli bir yekûna baliğ olmaktadır ki bu meblağın içerisinde, yukarıda bahsettiğimiz iki defterde yer alan eşyaların olup olmaması servetin kıymetinden bir şey eksiltmemektedir.